

ЦЕНТР ПРАВОВИХ НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

МІЖНАРОДНА НАУКОВО-ПРАКТИЧНА КОНФЕРЕНЦІЯ

«АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ТЕОРІЇ ТА ПРАКТИКИ ЗАСТОСУВАННЯ СУЧАСНОГО ВІТЧИЗНЯНОГО ТА МІЖНАРОДНОГО ПРАВА»

10-11 червня 2016 р.

**Київ
2016**

УДК 34.03(063)
ББК 67.02я43
А 43

А 43 **Актуальні питання теорії та практики застосування сучасного вітчизняного та міжнародного права:** Міжнародна науково-практична конференція, м. Київ, 10-11 червня 2016 р. – К.: Центр правових наукових досліджень, 2016. – 160 с.

Подані на конференцію матеріали видаються в авторській редакції.

Рекомендовано до друку рішенням Правління ГО «Центр правових наукових досліджень» від 13 червня 2016 р. (протокол № 151).

УДК 34.03(063)
ББК 67.02я43

Бурдін М. Ю.

кандидат юридичних наук, доцент,
професор кафедри теорії та історії держави і права

*Харківський національний університет внутрішніх справ
м. Харків, Україна*

РЕФОРМИ ЙОСИФА II ТА ЇХ ВПЛИВ НА ХАРАКТЕР ЗЕМЕЛЬНИХ ВІДНОСИН У ЗАХІДНОУКРАЇНСЬКИХ ЗЕМЛЯХ

Галичина увійшла до складу імперії Габсбургів як економічно і культурно відста-ла земля: сільське господарство мало екстенсивний характер, великої промисловості не було, ремісництво ледь животіло. В освоєння нових земель з-поміж усіх держав, що розібрали колишню Річ Посполиту після 1772 р., Австрія вклала чи не найбільше зусиль і ресурсів. Внаслідок кризи панщинно-кріпосницького господарства з'явилися суспільні зв'язки, викликані потребою нової форми політичної і економічної організації суспільства.

Політичні й економічні заходи Габсбургів у Галичині та на Буковині збігалися із загальними інтересами європейської стабільності й імперської політики Відня в національному питанні. Впроваджувалися промислові й економічні новації, які лише зайвий раз утверджували мешканців Галичини в тій думці, що інтерес австрійського уряду цілком непідробний і вони можуть розраховувати на його сприяння не лише в економічній, але й політичній, адміністративній, культурній сферах. Упродовж короткого часу було повністю реформоване суспільне життя за тодішніми австрійськими стандартами [3, с. 13].

Загальною метою політики Йосифа II стали економічні реформи, передусім у сільському господарстві. Імперський патент від 1775 р. обмежував права світських і духовних землевласників. Відтоді власник маєтку вважався необмеженим власником лише домінальної землі, а на рустикальну (селянську) землю мав права «верховної власності». На практиці це означало, що дідич уже не міг безконтрольно розпоряджатися селянськими наділами. Згідно з патентами від 1784 і 1786 рр. світським і церковним землевласникам заборонялося закладати, дробити, приєднувати до фільваркової заорки чи обмінювати селянські наділи [5, с. 97]. В жовтні 1782 р. уряд Австрії дозволив селянам покидати з панського дозволу маєток свого власника. Водночас було ліквідовано середньовічні баналітети й привілеї дідичів (горілчану і соляну монополію).

Реформи Йосифа II послужили основою для складення у 1785 р. в Галичині першого земельного кадастру. Австрійський уряд сподівався отримати правдиву оцінку природних ресурсів краю, тому приділив обмірам і опису земель особливу увагу. Прибутковість земельних угідь визначалася на основі одержуваних доходів від вирощування зернових, збору сіна й отави (з лук), щорічного приросту твердих і м'яких порід дерев (з лісів) тощо. Складення земельного кадастру дало можливість державним чиновникам повніше з'ясувати майновий стан духівництва і селянства [2, с. 224 – 225].

Уряд Австрії намагався не допустити загострення в державі соціальних, зокрема і земельних відносин. З цією метою, а також задля регулярного надходження до державної скарбниці податків від селян він у 1775 р. заборонив власникам маєтків вимагати з підданих понаднормові повинності, взагалі надмірно їх утискати, тобто вимагати виконання робіт, не зафіксованих в інвентарях. Заборонялося виганяти селян на панщину у вихідні і святкові дні, оголошувалася незаконною практика використання в маєтках примусового найму, засуджувалося зловживання маєтним дворянством і духівництвом пропінаційною монополією, заборонялося піддавати селян тортурам тощо [1, с. 134]. У 1786 р. австрійський уряд здійснив нову спробу обмежити кріпосницьке свавілля в Галичині. Зокрема було встановлено максимальну (триденну) панщину, регламентовано робочий день, скасовано нормовану панщину (урочну систему).

Прийнятий у 1786 р. для Галичини «Роботпатент» – своєрідний кодекс аграрних відносин, діяв до 1848 р. Ним передбачалося наступне: диференційована панщина та інші повинності для підданих залежно від кількості землі у користуванні, максимальний розмір панщинних повинностей не міг перевищувати 156 днів на рік, мінімальний – 12 днів; тривалість робочого дня від 1 квітня до 30 вересня не повинна перевищувати 12 годин, а з 1 жовтня до 31 березня – 8 годин; виконання всіх робіт та послуг для панського двору тільки за рахунок панщини; заборона примусу підданих виконувати роботу за плату понад панщинні повинності; скасування монополії двору на купівлю у селян меду, воску, жирів, льону, коноплі тощо, селяни мали право вільного продажу продуктів власного господарства; скасування торговельних зборів при продажу продуктів на ринку, а також примушування селян купувати продукти у дворі; заборона всім земельним власникам роздрібнювати або добровільно поділяти землі підданих. Відповідно до патенту наділ землі селянина міг переходити від одного до іншого без поділу на частини. Однак патент не передбачав спадкового права селянина на землю.

Ще одним заходом австрійської влади було оголошення земель, що на 1 листопада 1786 р. перебували у користуванні селян, навечно селянськими (рустикальними). Заборонялось використовувати ці землі для власних потреб і замінити їх на інші землі [4, с. 66 – 67]. В такий спосіб були закладені основи сталого селянського землекористування, що повинно було забезпечити підвищення продуктивності землеробства.

Реформи уряду Йосифа II в соціально-економічній сфері завершилися встановленням у 1789 р. єдиного поземельного податку для всіх землевласників, незалежно від форм власності на землю. Розмір податку не міг перевищувати певного відсотка з прибутку господарства, причому для Галичини, яка в економічному відношенні була найвідсталішою територією імперії, цей відсоток був найнижчий. Однак подальші спроби австрійського уряду повністю замінити панщину грошовим побором із селян на користь власників маєтків, тобто перевести селян на грошовий чинш, зазнали невдачі через опір поміщиків та маєтного духівництва.

Література:

1. Балабушевич Т.А. Аграрна історія Галичини другої половини XVIII ст. / Т.А. Балабушевич. – К., 1993. – С.134.
2. Кришталович У. Рукописні карти Галичини XVII – XVIII ст. у фондах ЦДІАЛ // Картографія та історія України. Збірник наукових праць. – Львів – Київ – Нью-Йорк, 2000. – С.218, 224-225.
3. Монолатій І. С. Особливості міжетнічних взаємин у західноукраїнському регіоні в Модерну добу: монографія / І.С. Монолатій. – Івано-Франківськ: Лілея-НВ, 2007. – 280 с.
4. Сільське господарство України – від минулого до сьогодення: у 4-х т. – Т. III : Аграрна політика і макроекономічні відносини в аграрному секторі України / М.В. Зубець, В.А. Вергунов, В.І. Власов та ін. – К.: ННЦ ІАЕ, 2006. – 358 с.
5. Toraz W. Galicja w roku 1783 / W. Toraz. – Krakow, 1909. – S. 97.